

Motion till riksdagen 2025/26:3929

av **Ulrika Westerlund m.fl. (MP)**

med anledning av prop. 2025/26:132 Frihetsberövande påföljder för barn och unga

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen avslår proposition 2025/26:132 Frihetsberövande påföljder för barn och unga.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att sluten ungdomsvård för 15–17-åringar bör kunna bestämmas till längre tid än fyra år för de allvarligaste brotten och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av att se över frågan om att införa villkorlig frigivning för sluten ungdomsvård och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Miljöpartiet är av uppfattningen att samhället måste agera kraftfullt mot grov brottslighet. Det gäller även när barn begår mycket allvarliga brott. Men reaktionen måste vara träffsäker och effektiv och leda till att barnet får en reell chans till rehabilitering och återanpassning – inte till att samhället cementerar en kriminell utveckling.

Regeringens förslag om att sätta barn i fängelse är djupt oroande av en mängd skäl. Motståndet bland remissinstanserna är brett och kraftfullt. Institutet för mänskliga rättigheter, Rädda Barnen, Barnombudsmannen, Brå och Socialstyrelsen är bara några av de aktörer som tydligt pekat på att det är en mycket dålig idé att inrätta ungdomsfängelser. När regeringen nu dessutom aviserat att de tänker sänka straffbarhetsåldern, vilket innebär att barn så unga som 13 år kan sättas i fängelse, har även myndigheter och professioner som kommer att möta barnen i praktiken ifrågasatt förslaget. Kriminalvården bedöms sakna resurser och kompetens för att hantera barn i den här åldern, Polismyndigheten varnar för att reformer i den här riktningen kan leda till att ännu

yngre barn dras in i kriminalitet och både Åklagarmyndigheten och Advokatsamfundet lyfter risken för tillämpningsproblem och rättsosäkerhet. Att inrätta ungdomsfängelser och samtidigt sänka straffmyndighetsåldern hör ihop – de kan inte hanteras som två separata frågor. Till och med utredningen konstaterar att ”om straffmyndighetsåldern sänks kan det finnas goda skäl för att behålla påföljden slutna ungdomsvård för den ålderskategorin”.

Miljöpartiets utgångspunkt är tydlig: barn är barn. Barn och unga som begår brott ska hållas ansvariga – men på ett sätt som är förenligt med barnkonventionen och som bygger på kunskap om barns utveckling, barns behov och vad som faktiskt minskar risken för att begå nya brott. Att sätta barn i fängelse är ett radikalt avsteg från en lång svensk rättstradition av att särbehandla barn och unga i straffrättsligt hänseende. Principen bygger på erfarenheten att straffrättsliga ingripanden mot unga människor måste anpassas till de ungas brist på mognad och impulskontroll och i fråga om att bedöma konsekvenserna av deras handlande.

Miljöpartiet ställer sig därför inte bakom regeringens förslag men pekar ut en annan väg: Behåll den slutna ungdomsvården och reformera insatserna hos Sis. När barn begår grova brott är det samhällets misslyckande. Samhällets misslyckanden ska inte dumpas över på barnens axlar. Vi vill i stället se tidigt förebyggande insatser, stärkta insatser hos Sis och en trygg utslussning.

Sis har bäst förutsättningar att fortsatt ansvara för barn som döms för brott

Miljöpartiet är väl medvetet om de allvarliga problem som länge funnits inom Sis. Få verksamheter i Sverige har kritiserats så hårt, så länge och så enhetligt som Sis – Statens institutionsstyrelse. Regering efter regering har fått rapporter om isolering, våld, självmord, sexuellt utnyttjande, kränkningar, personalbrist och barn som far illa inom verksamheterna.

De stora problemen på Sis kan däremot inte vara ett argument för att ge en helt ny myndighet, utan tidigare erfarenhet av att omhänderta barn, ett så stort och komplext uppdrag. Sis har påbörjat ett förändringsarbete och har i grunden, trots sina brister, erfarenheter av att möta den här gruppen barn och möjlighet att tillgodose barns rätt till utbildning, hälso- och sjukvård, vila och fritid samt kontakt med familj.

Miljöpartiet föreslår en genomgripande reform av Sis – med sikte på att ersätta Sis med mindre, kvalificerade och barnrättssäkra enheter. Sis ska vara en trygg och säker miljö där barn och unga får chans till rehabilitering, skolgång och ett bättre liv. I reformeringen av Sis är en god och tillgänglig vård och trygg miljö helt avgörande. För att säkerställa det vill vi ge Sis ett vårdande uppdrag. I dag har myndigheten inget lagstadgat ansvar för vare sig habilitering eller hälso- och sjukvård. Genom att ge Sis ett vårdande uppdrag kan vi säkra vårdkedjan och avsevärt förbättra vårdkvaliteten.

Miljöpartiet vill också behålla och utveckla LSU. Vi i Miljöpartiet har längre förespråkat en förlängning av den maximala vårdtiden för slutna ungdomsvård från dagens fyra år. I kombination med en stärkt vårdkedja och bättre utslussning skulle en sådan förändring göra det möjligt att ge unga längre tid för rehabilitering och möjlighet att lämna kriminaliteten. Vidare vill vi se över om LSU bör omfattas av villkorlig frigivning. Regeringen framhåller i propositionen att LSU i dag saknar villkorlig frigivning och använder detta som ett argument för att göra fängelse till huvudregel för

barn. Miljöpartiet menar i stället att detta är ett argument för att modernisera LSU. Villkorlig frigivning kan – rätt utformad – skapa en tydlig, strukturerad och stödjande övergång från frihetsberövande till frihet och avhålla unga lagöverträdare från återfall i brott och ge dem stöd och möjlighet att integreras i samhället efter avtjänat straff.

Riktade insatser mot barn i riskzon

För att förhindra att barn rekryteras in i gängen och förmås begå grova brott så är det breda och långsiktigt förebyggande arbetet helt avgörande. Vi i Miljöpartiet vill ge kraftigt stärkta resurser till vård, socialtjänst, psykiatri och skola – detta är verksamheter som varje dag möter barn och deras familjer och har störst möjligheter att förebygga en kriminell utveckling innan det första brottet sker.

Därutöver finns det goda exempel från både svenska kommuner och vårt grannland Danmark på brottsförebyggande arbete där ungdomar som befinner sig i riskzon för att dras in i kriminalitet blir föremål för riktade insatser som involverar hela familjen och andra i barnets omgivning. I Danmark har antalet gängkriminella minskat med en tredjedel på tio år och forskningen är tydlig: det är inte strängare straff, ungdomsfängelser eller sänkt straffmyndighetsålder som gett den effekten. Forskare lyfter i stället upp långsiktiga sociala insatser som de starkast bidragande faktorerna.

Detta är insatser som vi i Miljöpartiet vill sprida och utveckla. Vi vet att barn under 15 år som utreds för allvarliga brott ofta har en omfattande problembild med flera riskfaktorer, såsom att de har en sedan tidigare ställd psykiatrisk diagnos, har uppvisat hög aggressivitet och låg impuls kontroll och har omfattande skolfrånvaro. Många har också vuxit upp i ett område med socioekonomiska utmaningar och bor med en ensamstående förälder eller en mamma eller pappa som saknar tillräcklig föräldraförmåga. Dessutom är närmare nio av tio barn redan kända av socialtjänsten innan de begår det första brottet. Det är helt uppenbart att nästan alla barn som begår brott tidigt i livet har uppvisat riskbeteenden för att rekryteras till kriminalitet och att både skola, socialtjänst och ibland polis har kännedom om detta. Det finns därmed stora möjligheter att fånga upp dessa barn och deras familjer redan innan det första brottet begås, genom bättre myndighets-samverkan och mer stöd till berörda familjer.

Att sätta barn i fängelse kan strida mot barnkonventionen

Barnkonventionen är svensk lag. Den slår fast att frihetsberövande ska vara den sista utvägen, under kortast lämpliga tid. FN:s barnrättskommitté har uppmanat stater som har barnfängelser att avskaffa dem och pekar, liksom flera av remissinstanserna, på att frihetsberövande är särskilt skadligt för barn och påverkar deras möjlighet till återanpassning negativt eftersom straffrättsliga ingripanden riskerar att verka stigmatiserande, förstärka utanförskap och befästa en kriminell identitet.

Bland annat Barnombudsmannen, Bris, Rädda Barnen, Barnrättsbyrån och Unicef Sverige framhåller att inrättandet av ungdomsfängelser står i strid med barnkonventionen eftersom Kriminalvården saknar erfarenhet och kapacitet att tillgodose barns rätt till bl.a. utbildning, kontakt med anhöriga, hälso- och sjukvård och en trygg och rehabiliterande miljö. Till detta står Kriminalvården inför en stor expansion och har redan i dag utmaningar med bl.a. platsbrist och kompetensförsörjning. Barnrättsorganisationerna gjorde i denna analys ett scenario där ungdomsfängelser skulle tas i bruk i den 1 januari

2028, vilket utredningen föreslog. Regeringen föreslår däremot att Kriminalvården ska börja ta emot barn ett och ett halvt år tidigare, från den 1 juli 2026. Trots att Kriminalvården fått ett förberedande uppdrag uppger de själva att den tidigare lagda tidsplanen kommer att kunna innebära bristande kvalitet i vårdinnehållet, säkerheten och möjligheterna att erbjuda unga utbildning och en meningsfull fritid för barn. Det finns därmed en uppenbar risk att barns rättigheter kränks på anstalterna.

För att värna barns rättigheter har regeringen nu föreslagit vissa anpassningar i propositionen. Till exempel föreslås en portalparagraf i fängelselagen om att alla åtgärder som rör intagna barn ska beakta barnets bästa och att socialnämnden ska utse en särskild handläggare till intagna barn. För Miljöpartiet framstår dessa anpassningar som ett dåligt försök att dämpa den massiva kritiken. Om regeringen menade allvar med att säkra barns bästa skulle man inte inrätta ungdomsavdelningarna inom Kriminalvården från början och särskilt inte tidigare än vad utredningen och Kriminalvården bedömde som möjligt med hänsyn till barnrätten.

I sammanhanget finns det en särskilt stor oro för hur flickors rättigheter ska respekteras inom Kriminalvården. Sannolikt kommer gruppen flickor som döms till fängelse att vara mycket liten; vi vet t.ex. att endast 0–4 flickor per år avtjänar slutet ungdomsvård. Utredningen uppmärksammar detta faktum och drar slutsatsen att flickor under 18 år i de flesta fall kommer att avtjäna sina straff tillsammans med vuxna kvinnor upp till 21 år, en utformning som även den skulle strida mot barnkonventionen. FN:s barnrättskommitté är tydlig med att barn inte ens får placeras på samma anstalter som vuxna. I stället bör stater inrätta separata anstalter för barn, med personal som har lämplig utbildning och som arbetar enligt barnvänliga riktlinjer och metoder.

Mot denna bakgrund är det oacceptabelt att regeringen går vidare med utredningens bedömning och inte gör mer för att säkra flickors rättigheter på anstalterna. Dessutom uppger regeringen att både flickor och pojkar ”som huvudregel placeras på särskilda barn- och ungdomsavdelningar”, vilket uppenbart öppnar upp för att barn kan placeras på avdelningar som inte är anpassade för barn, t.ex. tillsammans med vuxna.

Barns rätt till skolgång

Redan när utredningen om ungdomsfängelser presenterades uppstod frågor om hur barns rätt till skolgång enligt skollagen skulle kunna säkerställas för de unga som döms till fängelse. I december presenterades en utredning som föreslår ändringar i skollagen för att barn i fängelse ska kunna erbjudas fjärr- och distansutbildning i vissa fall. För Miljöpartiet är det mycket oroande att intagna barn inte ska ges den skolgång de har rätt till och som alla andra barn har rätt till enligt skollagen.

En fungerande skolgång är en av de starkaste skyddsfaktorerna mot fortsatt kriminalitet. Det bör därför ses som mycket angeläget att barn som begått brott ges en trygg och stabil skolgång med närvarande lärare. Vi vet dessutom att denna grupp barn i regel har stora svårigheter i skolan. Enligt uppgift från Sis är det så många som 95 procent av de unga som nu vistas på Sis som har behov av extra stöd i skolan. Sis bedriver skolundervisning på plats, i enlighet med skollagen, vilket är extra viktigt för barn och unga som har behov av extra stöd. Dessutom är det så, enligt uppgift från Sis, att många av de unga som döms ligger efter kraftigt i skolan. De kan vara 17 år gamla men fortfarande inte ha klarat av grundskolans krav. Undervisningen måste vara anpassad också efter detta faktum.

Det är därmed inte sannolikt att den grupp barn som Kriminalvården ska ansvara för klarar att ta till sig undervisning som ges på distans eller som bygger på ett stort mått av självstudier. Därför är det djupt problematiskt att regeringens väg framåt i praktiken öppnar för att barns undervisning i fängelse blir mer fragmenterad och i ökande grad beroende av fjärr- och distanslösningar. Miljöpartiet menar att en frihetsberövande påföljd för barn måste utformas så att skolan är stabil, sammanhållen och reellt anpassad efter barnets behov – inte efter anstaltens logik. Det talar starkt för att Sis, med en lång erfarenhet av att erbjuda skolgång för målgruppen, fortsatt bör ha ansvaret för barn som dömts för brott.

Att sätta barn i fängelse saknar stöd i forskning och samhället

Konsekvenserna av att frihetsberöva barn är väl belagda, vilket framkommer både i forskning och bland remissinstansernas synpunkter. Motståndet mot regeringens förslag kommer från såväl rättsväsendet, akademien och civilsamhället som fackliga organisationer och berörda myndigheter. Barnombudsmannen tillsammans med flera andra barnrättsorganisationer menar att fängelse leder till marginalisering och stigmatisering, befäster en kriminell identitet och försvårar möjligheter att återgå till ett liv i frihet; t.ex. kan möjligheterna att komma in på bostads- och arbetsmarknaden försvåras. När regeringen dessutom föreslog att straffbarhetsåldern ska sänkas till 13 år för allvarliga brott ifrågasätts förslaget om att sätta barn i fängelse av de aktörer som kommer att möta dessa barn. Kriminalvården anser att barn inte ska sitta i fängelse utan i stället tas om hand på andra sätt. Fackförbunden vars medlemmar arbetar på anstalter och häkten är tydliga med att Kriminalvården varken har resurser eller kompetens för att ta hand om barn. Polisen ser en risk för att ännu yngre barn dras in i kriminalitet. Åklagarmyndigheten och Advokatsamfundet menar att förslaget kommer att leda till tillämpningsproblem och osäkerhet för både rättsväsendet och barnen.

Forskning och erfarenhet visar också att frihetsberövande i sig kan vara en stark riskfaktor för fortsatt kriminalitet. När det gäller barn och unga som dömts till sluten ungdomsvård återfaller uppemot 90 procent i brott inom ett par år, och återfallen hänger ofta ihop med en fortsatt eller fördjupad kontakt med kriminella nätverk. Regeringen anser att detta är ett argument för att inrätta ungdomsfängelser, men forskning visar tvärtom att risken för återfall kan minska vid mer öppna former av straffavtjänande och en fungerande utslussning. Forskning har även visat att placeringen av barn i fängelser hotar deras trygghet, välmående och framtidsutsikter vad gäller risken för återfall i brott och sannolikheten för en lyckad återintegrering i samhället. Den höga återfallsrisken bland unga som döms till sluten ungdomsvård är för oss ett tydligt skäl till att den slutna ungdomsvården måste stärkas betydligt, att vården måste leda till ett liv bort från kriminalitet och att utslussningen ska vara kontrollerad och trygg.

Stora brister i regeringens beredning

Regeringen presenterar här ett av de mest långtgående skiftena i svensk barn- och straffrätt på mycket lång tid. Ändå präglas processen av påskyndade processer, parallella utredningar och uppdrag till myndigheter och bristande överblick. Lagrådet konstaterar att regeringens förslag till ungdomsfängelser avviker väsentligt från utredningen, utan att förslagen remitterats på nytt. Lagrådet bedömer att beredningen är så pass bristfällig

att regeringen inte bör gå vidare med förslaget. Detta är anmärkningsvärt. När Lagrådet varnar för brister i beredningen av ett förslag som direkt påverkar barns frihet och framtid borde regeringen stanna upp – inte trycka gasen i botten.

Därtill kommer att flera stora lagstiftningsprojekt pågår samtidigt, vilket gör det svårt att analysera konsekvenserna av helheten. Den omedelbara konsekvensen blir att riksdagen röstar igenom ungdomsfängelser och avvecklar LSU samtidigt som regeringen fortsatt hanterar flera närliggande ärenden, såsom framtiden för Sis, skärpta straff och sänkt straffmyndighetsålder.

Det blir ännu mer allvarligt när man ser hur regeringen har hanterat kopplingen till frågan om sänkt straffmyndighetsålder. Utredningen om ungdomsfängelser byggde på en straffmyndighetsålder på 15 år och gjorde inte analyser utifrån en lägre ålder. Utredningen konstaterar till och med att ”om straffmyndighetsåldern sänks kan det finnas goda skäl för att behålla påföljden slutna ungdomsvård för den ålderskategorin (...). Eftersom så unga barn inte har omfattats av de analyser som utredningen har gjort här kan det finnas behov av ytterligare analyser om frihetsberövande påföljder för barn om straffmyndighetsåldern sänks.”

Det finns stora konsekvenser med att sätta barn i fängelse, för barns rättigheter, för synen på barn och för utvecklingen av barn som förmås att begå grova brott inom den gängkriminella miljön. Regeringens beredning av förslaget, eller frånvaro av detsamma, är helt oacceptabel i en modern demokrati. Det är inte så vi stiftar robusta och rättssäkra lagar i Sverige.

Avslutande synpunkter

Miljöpartiet vill se ett samhälle som både skyddar människor från grov brottslighet och som ger barn en verklig chans att bryta med kriminalitet. Regeringens proposition 2025/26:132 riskerar att göra motsatsen: att låsa in barn i en miljö som skapar stigma, försvårar skolgång, försvagar rehabilitering och i förlängningen ökar återfall och pressar rekryteringen nedåt i åldrarna.

Vi behöver mer av det som fungerar: tidiga insatser, socialtjänst med resurser, skola som orkar se varje barn, en barn- och ungdomspsykiatri som kan ta emot och frihetsberövande insatser som faktiskt rehabiliterar. Som underlagen formulerar det: Om regeringen vill ”prova något nytt” borde man prova stora satsningar på det preventiva – inte barn i fängelse.

Mot denna bakgrund bör propositionen avslås och riksdagen ge regeringen tydliga tillkännagivanden om att LSU ska stärkas – inte avskaffas.

Ulrika Westerlund (MP)

Annika Hirvonen (MP)

Mats Berghund (MP)

Nils Seye Larsen (MP)

Jan Riise (MP)

Camilla Hansén (MP)